

Euskal Herriko Ahotsak
ahotsak.com

Pello Joxe Aranburu Ugartemendia

*Alkiza,
Gipuzkoa
(1936)*

Aurkibidea

Biografia

Alkizan jaioa, Urruzola
baserrian. Gurasoak
Alkizakoak zituen, aita
jaiotetxe berekoa. Hamaika
urte zituela, aita laneko
istripu baten ondorioz hil zen.
Pello Joxek bazituen beste
hiru anaia eta lau arreba, eta
amak seminariorantz bultzatu
zuen, herriko apaizaren
laguntzaz. Aretxabaletan eta
Donostian bi urte igaro zituen
seminariorako sarrera
prestatzen (gaztelania
lantzen), eta ondoren
Saturrarango seminarioan
sartu zen. Han lau urte eder
pasatu ondoren, seminario
hura itxi egin zuten eta
Donostiakora eraman zuten.
Handik hogeita lau urterekin
atera, eta hogeita bostekin
Ezkio-Itsasoko Alegi auzoko
apaiz egin zen. Han Herri
Gaztedi eta Baserri Gaztediko
mugimenduan murgildu zen
erabat, eta beste apaiz
batzuekin sortutako
mugimendu herrikoi,
euskalzale eta aurrerakoi
bateko partaide izan zen.
Mugimendu hartako
aldarrikapenak eraman zuten
orduan "Don Pedro" zena,
LETAG (Lasa eta Garmendia)
lantegian lanean hastera.
Han hamar urte eman zituen
(langileen delegatu gisa
aritzuz), eta handik Beasaina
joan zen lanera. Ordurako,
ordea, bazebilen Goierriko
Euskal Eskolan, gau-eskolan
euskara klaseak ematen, eta
bertako lankideek eskatuta
hasi zen liberatu gisa lanean,
materialgintzan eta irakasle
gisa. Euskararen
irakaskuntzaren esparruan
lan mardula egin ondoren
erretiratu zen, eta ikerketari
emana bizi izan da azken
urteetan. Berari zor zaio,
besteak beste, Alkiza herriari
buruzko lan etnografiko
zabala.

Zintak

ALK-004

- **Proiektua:** Euskal Herriko Ahotsak
- **Elkarrizketatzailea(k):** Artetxe, Miren
- **Data:** 2010-03-26
- **Iraupena:** 120 min
- **Euskarria:** Bideo digitala
- **Kodifikatzailea:** Arteaga, Karmele

ALK-006

- **Proiektua:** Euskal Herriko Ahotsak
- **Elkarrizketatzailea(k):** Artetxe, Miren
- **Data:** 2010-06-16
- **Iraupena:** 116 min
- **Euskarria:** Bideo digitala

Pasarteak

1. Baserriaren izenaren jatorria

- **Erref:** ALK-004/002
- **Iraupena:** 0:02:51. **Hasi:** 00:03:15. **Bukatu:** 00:06:06

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko lanak » Baratzea eta soroa
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Inguruko herriak eta auzoak
- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriaren historia eta kokalekua

Laburpena:

<p>Gurasoak Alkizakoak zituen biak eta 11 urte zituela hil zitzaion aita. Beraien baserriak Urruzola zuen izena. Baserria Aranburu zelakoan zegoen, baina baserria aztertu zuenean jakin zuen XVIII. mendean etorri zela Aranburu Alkizatik eta hark aldatu zuela baserriaren izena. Beste abizen batzuk ere nahastu dira beraien familian, Roteta, Aiatik etorria, eta Egurola.</p>

2. Alkizako baserriak

- **Erref:** ALK-004/003
- **Iraupena:** 0:05:09. **Hasi:** 00:06:06. **Bukatu:** 00:11:15

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriko bizimodua
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Auzoak
- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriaren historia eta kokalekua
- Baserria » Baserriko lanak
- Baserria » Baserriko lanak » Mendiaren aprobetxamendua

Laburpena:

<p>Gerra aurrean jaio zen, San Martzial egunean, ekainaren 30ean, eta bezperan San Pedro zelako jarri zioten izen hori. Alkizako baserri autentiko batean jaio zen. Alkizako baserriak XVI. mendetik apenas aldatu omen ziren, errepidea egin zuten arte. Denek etxean lan egiten zuten bere baserrian eta ez ziren kanpora lanera joaten; bera izan zen atera zen bakarra. Bizimodua

tradizionala zen, ganadua, artoa, soroa, inorkina bildu (ganaduen azpiak egiteko hostoak, orbela...). Goizetan baserrikoek basoan egiten zuten lan. Bere aita basoan arbola batek harrapatzearen ondorioz hil zen.</p>

3. Basolana Alkiza inguruan

- **Erref:** ALK-004/004
- **Iraupena:** 0:02:18. **Hasi:** 00:11:15. **Bukatu:** 00:13:33

Gaia(k):

- Euskara » Lexikoa
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Auzoak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Inguruko herriak eta auzoak
- Baserria » Baserriko lanak » Mendiaren aprobetxamendua

Laburpena:

<p>Alkizan inguruetan baino lan gehiago egiten zen basoan. Hernio-Gazume babesteko mugimendua badago gaur egun, Europatik datorren mugimendua. Hernio inguruko basoetan pagoa dago eta artzainak ibiltzen dituzten belatzeak; kobazuloak, lur azpiko urak, leize-zuloak, Alkiza inguruan gauza interesgarri asko daudela uste du, eta horiei esker fabrikarik ez egon arren aurrera egiten dute. Bailara oso aldapatsua delako Aldapa izenez ezagutzen da.</p>

4. Alkizako mugak eta ingurukoekin harremanak

- **Erref:** ALK-004/005
- **Iraupena:** 0:04:04. **Hasi:** 00:13:33. **Bukatu:** 00:17:37

Gaia(k):

- Euskara » Lexikoa
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Auzoak
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Inguruko herriak eta auzoak

Laburpena:

<p>Arana, Apaiztei, Sacamierda, Alkizako auzoen izenak dira. Sacamierda izena berria da, ehun urte besterik ez ditu. Garai batean Aldapa zen auzo garrantzitsua, gero Arana eta hirugarrena Azaldegi. Geroago bitan zatitu zen, bata Hernio eta bigarrena Aldapa, eta horretaz aparte herri kaskoa. Beraien baserria Aldapan zegoela dio. Alkizak 10 kilometro ditu, hedadura handia eta Aldapa auzoa luzea da. Iparraldean Alkizak Larraulekin muga egiten du eta hegoaldean dago Aldapa. Arana auzoak, berriz, Tolosaldearako joera du, Anoetatik barrena, eta gaur egungo Anoetako familia askok Alkizan dute jatorria.</p>

5. Alkizako eskola eta maisuak

- **Erref:** ALK-004/007
- **Iraupena:** 0:04:26. **Hasi:** 00:21:07. **Bukatu:** 00:25:33
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskola
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Maisu-maistrak
- Euskara » Euskararen egoera

Laburpena:

Ikastera joan behar zuenean ez zekien gaztelania asko, Alkizako eskolan euskaraz aritzen zirelako. Inpresio ona gordetzen du Alkizako eskolaz eta bertako maisuez. Ataun eta Lizarragatik etorriak ziren Alkizan izan zituen bi maisuak. Eskolan erdaraz egiten zuten eta eskolatik kanpo euskaraz, baina halere ez zuen erdara dominatzen. Alkizatik aterata, Aretxabaletako apaiz baten etxean egon zen urtebetez Seminarioan sartu aurretik erdaraz ikasteko.

6. Seminarioa: ikasteko aukera

- **Erref:** ALK-004/008
- **Iraupena:** 0:05:32. **Hasi:** 00:25:33. **Bukatu:** 00:31:05
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Fraideak
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Seminarioa
- Baserria » Baserriko lanak » Garia

Laburpena:

Gerra ondorengo errazionamenduan etxean errota zutenez ogi zuria zuten; etxeko ganadua hiltzen zuten nahiz eta debekatuta egon. Garai horretan Seminarioa joatea ikasteko modu bat zen, modu merkea. Garai hartan Unibertsitatera joatea ez zen oso normala. Seminarioan burua aldatzen saiatzen ziren, baina lehenengo urteak gustura pasa zituen; lehenengo Aretxabaletan gramatika ikasten eta ondoren kale egin zuen etsaminatzera Donostiara joan zenean. Donostian Miraconchan zegoen eskola batean beste urte bat pasa zuen Seminariorako sarrera prestatzen.

7. Hiru Eliz barrutien sorrera eta Donostiako Seminarioa

- **Erref:** ALK-004/010
- **Iraupena:** 0:04:57. **Hasi:** 00:36:29. **Bukatu:** 00:41:26

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Seminarioa

Laburpena:

<p>Saturraranen sei urte pasa ondoren Gasteizen jarraitu zituen ikasketak. Erromatik eta Madrildik erabaki bat hartu zuten: Gasteizko Seminarioan sortzen ari zen giro nazionalista mozteko, hiru Elizbarrutiak zatitu egin zituzten. Gipuzkoako gotzain jarri zutena katalana eta Franco zalea zen; Donostiako Seminarioa sortu zuten eta Saturraranetik hara eraman zituzten. Donostiako Seminarioan giroa Saturraranen baino askoz okerragoa zen eta hura trauma bat izan zen.</p>

8. Euskal zaletasuna Saturraraneko urteetan

- **Erref:** ALK-004/011
- **Iraupena:** 0:03:54. **Hasi:** 00:41:26. **Bukatu:** 00:45:20

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Abertzaleak
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Ikastolak

Laburpena:

<p>Donostiako Seminaria joan zirenean okerrena giro aldaketa izan zen. Saturrararen izan zuten irakasle ondarroar batez gogoratzen da, harekin klandestinitatean idatzitako euskal nobelak irakurtzen hasi ziren. Nobela klandestinoak irakurritz beraien euskaldun izateaz jabetzen hasi ziren. Donostiara joan zirenean giro on hori moztea trauma izan zen.</p>

9. Hizkuntzak Seminarioan

- **Erref:** ALK-004/012
- **Iraupena:** 0:06:20. **Hasi:** 00:45:20. **Bukatu:** 00:51:40

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Ikastolak
- Euskara » Euskararen egoera
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Seminarioa

Laburpena:

<p>16 urte zituela joan zen Donostiako Seminaria eta inozentea zela pentsatzen du. Beraien etxean gerra garaian aita karlista inguruko gizon normala zela pentsatzen du, baina gerran ez zuten parte zuzena hartu. Donostian latina ikasten zuten eta hori gainditu zuten. Euskararen mesprezua sentitu zuten urte haietan, teologia ustez euskaraz erakutsi behar zieten arren, irakasleak broman hartzen zuen, baserritarren kontua bezala. 1960 urterako bazeuden Seminarioan euskara bere kasa ikasten zutenak eta geroa konturatu gara orduan zer gertatzen ari zen. Seminarioan hizkuntza asko lantzen zituzten baina euskara ez, hizkuntza jaso ez zela esaten zieten.</p>

10. Euskararen aldeko apaizak

- **Erref:** ALK-004/013
- **Iraupena:** 0:03:10. **Hasi:** 00:51:40. **Bukatu:** 00:54:50

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Fraideak
- Euskara » Euskararen egoera
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Ikastolak

Laburpena:

<p>Seminariotik atera zenean zailtasunak zituen euskaraz aritzeko eta idazteko. Apaiz egin zenean dokumentuak erdaraz egiten zituzten. Lucas Dorronsoro, Gaztañaga, Aranalde, Atxaga, Fernandez Setien eta beste apaiz batzuek mugimendu berria bultzatu zuten euskal kleroaren alde, firmak jasoz eta abar.</p>

11. Euskal apaizen mugimendu berritzaileak

- **Erref:** ALK-004/014
- **Iraupena:** 0:05:20. **Hasi:** 00:54:50. **Bukatu:** 01:00:10

Gaia(k):

- Euskara » Euskalkia, herri hizkerak, euskara batua
- Euskara » Euskararen egoera

- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Ikastolak
- Politika » Euskara eta politika

Laburpena:

<p>Ezkio-Itsasoko apaiz egin zutenean hasi zen euskaraz alfabetatzen. Altunaren gramatika erabiltzen zuten, Txillardegiren materialak, Joseba Intxaustiren gramatika. Gramatika klasikoak ezin ziren lortu. Orduan ez zegoen euskara baturik eta Gipuzkeran Tolosakoa zen euskalkirik garbiena. Bazeuden politizatuta zeuden apaiz asko, bai alde batekoak eta bai bestekoak. Hizkuntzaren gaia delikatua zen momentu haietan. Nemesio Etxaniz, Serafin Esnaola eta beste batzuk lidertzat zituzten, berrikuntza sortu zutelako 60 hamarkadan.</p>

12. Apaizek euskararen alde egindako lana

- **Erref:** ALK-004/015
- **Iraupena:** 0:04:10. **Hasi:** 01:00:10. **Bukatu:** 01:04:20

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Seminarioa
- Euskara
- Euskara » Euskararen egoera
- Euskara » Euskalkia, herri hizkerak, euskara batua
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera

Laburpena:

Seminarioa itxi zen Bereziartua obispoa etorri zenean. Apaiz gazteek bilerak egiten zituzten eta beraientzat garrantzitsua zen liturgia euskaraz egitea. Bereziartua, Bidaniko semea, euskalduna zen eta neurri batean onartzen zuen euskaraz aritzea. Apaizen bilerak, jardunak eta horrelakoak erdaraz egiten ziren eta hori euskalduntzeko borroka handia izan zuten. Arantzazun egindako lana ikaragarria izan zen abestiak eta euskaratzen.

13. Mugimenduak Elizaren barnean

- **Erref:** ALK-004/016
- **Iraupena:** 0:04:39. **Hasi:** 01:04:20. **Bukatu:** 01:08:59

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren indarra
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Seminarioa

Laburpena:

Apaizen artean etengabe komunikatzen ziren. Ikastolen sorreraren garaia da, ETArek sorrera ere orduan gertatu zen. Alderdiak klandestinoak ziren. 1968ko iraultza gertatu zenerako bera fabrikari lanean hasia zen eta bilera asko egiten zituzten eskubideez hitz egiteko eta abar. Elizaren barruan tradizio handiko mugimenduak zeuden urteetan herri txikietako gazteak hezteko mugimendu katolikoa sortu zen, "herri gazteri" deiturikoa. Mugimendu klandestinoak sortu ziren Elizaren lokaletan Elizak kontaktu handiak zituelako gazteekin. Garai hartan apaiza ongi bizi zen.

14. Elizaren berrikuntza

- **Erref:** ALK-004/017
- **Iraupena:** 0:04:15. **Hasi:** 01:08:59. **Bukatu:** 01:13:14

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera
- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren indarra

Laburpena:

Gerra aurreko apaiza askok ez zuten ongi ikusten apaizak gazteekin nahastea eta horren aurrean gauzak aldatu nahi izan zituzten. Gauzak aldatzeko baldintzak jarri zituzten apaiza gazteek: apaiza ez zela Estatuak emandako dirutik, hortik askatu egin behar zirela lana eginez, dirua irabaziz. Apaiza batzuk funeraria lanean hasi ziren, beste batzuk irakaskuntzan, ikastoletan. Bera lanean hasi zen garaian lana sobran zegoen inguruan eta kanpotik jende asko etortzen zen lanera eta horregatik apaiza batzuk fabrika lanera egitea erabaki zuten.

15. Apaiza zela fabrika batean lanean

- **Erref:** ALK-004/019
- **Iraupena:** 0:04:52. **Hasi:** 01:15:12. **Bukatu:** 01:20:04

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren indarra
- Politika » Gerraostea eta Francoren diktadura » Ekonomia gerraostean

Laburpena:

Alegiako LETAG (Lasa eta Garmendia) enpresan hasi zen lanean peoi bezala, motorrak eta inguruko piezak egiten. Lantegiko nagusiari ongi iruditu zitzaion apaizak eskulana zer zen ezagutzea. Sotana jantzita lanera joatea gogorra zen. Lanean hasi aurretik lantegiko askok bazekiten beraien bizitza berriaren zergatia.

16. Langileen borrokan konpromisoa izan zuen

- **Erref:** ALK-004/021
- **Iraupena:** 0:04:38. **Hasi:** 01:23:46. **Bukatu:** 01:28:24

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erlijioa » Elizaren jarrera
- Ekonomia eta industria » Boom industrialak
- Ekonomia eta industria » Langileen arteko harremana eta langile-mugimenduak

Laburpena:

Zortzi urte pasa zituen Alegiako parrokiari eta bitartean fabrika lanean, hasieran egun erdia eta gero egun osoa. Konpromiso osoarekin egin zuen lana eta fabrikako ordezkari aukeratu zuten aldarrikapenak egiteko; nagusiekin borrokatu behar izan zuen. Greba asko politikoak izaten zirela dio. Lanean zeuden bitartean Irizarreko langile batzuk beraiek atera nahian etorri zirela gogoan du eta mehatxatu egin omen zuten; beste lantoki bat bilatzeko eskatu zioten nagusiek. Eskulangile ona izan dela pentsatzen du, baserriko semea izanda, horretara ohitua zegoelako.

17. Lazkaoko barnetegian lanean, parrokiatik aldendu ondoren

- **Erref:** ALK-004/022
- **Iraupena:** 0:05:36. **Hasi:** 01:28:24. **Bukatu:** 01:34:00

Gaia(k):

- Euskara » Euskalkia, herri hizkerak, euskara batua
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Ikastolak
- Iritziak » Antzinako bizimoduari buruzkoak
- Iritziak » Bizitzarekiko ikuspegia

Laburpena:

Fabrikan arduradun zegoen gizon bertsolaria gogoan du, Ormaiztegiko semea: Mugika. Fabrika utzi zuenean segituan aurkitu zuen beste lan bat, Beasainen. Etxea erosi zuten Lazkaon eta urte haiek fenomenoak izan ziren. Ofizio batzuk menperatzen zituen, tornua, fresatzeko makina... baina, apaizen kritikak, Seminarioa ixtea, apaizen faltsukeria, elizara joaten zen jendearen portaera, lantokietako jokabideak eta abarrek, parrokiatik aldentzera bultzatu zuten. Eginkizun hobeak zituela pentsatu zuen eta fabrika utzi ondoren lan interesgarriago bat bilatu zuen, euskararen aldeko boomaren garaian, Lazkaoko AEKko barnetegian irakasle gisa. Garai hartan ez zegoen ez metodorik, ez ariketarik...

18. Gerriko elkarte eta Maizpideko lehendakari

- **Erref:** ALK-004/024
- **Iraupena:** 0:06:18. **Hasi:** 01:39:51. **Bukatu:** 01:46:09

Gaia(k):

- Euskara » Euskararen egoera
- Euskara » Euskalkia, herri hizkerak, euskara batua

Laburpena:

Bere bizitzako azken urte hauek interesgarrienak izan direla pentsatzen du. Goierrin euskarazko ikerkuntza-lehiaketa sortu zen eta bertan jarraitzen du, Gerrikoan, beraiek sortutakoan. Maizpideko kide ere bada. Lazkaon etxe berria egin zuten, elkarte eta taberna zituena, liburutegi, bulego eta guztiarekin euskara ikasten ari zirenak bertan gera zitezen. Gerrikoren helburua euskaldun zaharrak eta berriak elkartean biltzea zen. Gerrikoan 180 bazkide izatera iritsi ziren. Bere lana materialak sortzea zen bereziki eta horretarako euskara dominatu, lantaldeak sortu. Maizpiden 1990ean krisia izan ondoren lehendakari izendatu zuten eta etapa gogorra izan zen.

19. Japoniatik etorritako baten galderak eta haien ondorioak

- **Erref:** ALK-004/026
- **Iraupena:** 0:05:32. **Hasi:** 01:49:02. **Bukatu:** 01:54:34

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Inguruko herriak eta auzoak
- Bestelako kontuak » Gaur egungo kontuak
- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriaren historia eta kokalekua

Laburpena:

1990ean istripu baten ondorioz bajan egon zen eta etapa horretan japoniarren gaiarekin hasi zen korapilatzen. Japoniar bat agertu zen Alkizan eta bi galdera egin zizkion: bata, ea noizkoa zen Urruzola baserria eta ez zuen erantzuten jakin, eta bigarren galdera, berriz, Alkizaren historia, eta hura ere ezin erantzun. Bere ezjakintasunak bultzatuta ikerketa-lanetan hasi zen. Informazio ikaragarria aurkitu zuen, bereziki Tolosako artxibategian, Oñatin, Iruñean. Altxorrik handienetarikoak Alcalá de Henareseko Archivo Nacionalean aurkitu ditu.

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.

2025-06-10

CC-by-sa | Ahotsak.eus

Badihardugu Euskara Elkartea

Markeskua Jauregia, 20600 Eibar

943121775 - ahotsak@ahotsak.com